

навчального розкладу закладу, можна було брати приватні музичні уроки. Отриманих під час музичних занять знань було достатньо для організації музичних вечорів, під час яких кожен учень мав змогу продемонструвати навички співу та гри на опанованих ним музичних інструментах. Діти були задіяні у створенні оркестру, учасників якого разом із хористами залучали до виступів не тільки під час урочистостей у школі, а й під час організації загальноміських свят. Вихованці завжди могли розвивати свої таланти й у стінах школи, і поза її межами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Основна мета виховання у школах Цинцендорфа полягала у тому, щоб виховувати дітей у дусі християнської моралі, підготувати самодостатніх осіб, які б вирізнялися скромністю, щирістю та безкорисливістю. Школи Цинцендорфа підпорядковувалися Головному керівництву шкільного відділу німецького управління освіти у місті Гернгут (Саксонія). Основними напрямками виховання у школах Цинцендорфа були релігійне, фізичне, військово-патріотичне, гігієнічне, трудове, розумове та естетичне виховання.

Література

1. *Die Zinzendorfschulen der evangelischen Brüderunität* / [hrsg. von der Deutschen Unitätsdirektion], - Düsseldorf: Verlag Eckhardt&Pesch, ohne Jahr. - 65 S.
2. *Die Grundsätze der Evangelischen Brüder-Unität* / [hrsg. von der Deutschen Unitätsdirektion]. - Bad Boll, 1962 - 62 S.
3. Kootz D. *Gedanken eines Stubenbruders* / D. Kootz // *Aus dem Erziehungswerk der Brüdergemeine*. - Unitätsbuchhandlung Gnadau GmbH. - S. 4-10.
4. Marhold C. *Deutsche Erziehungsanstalten in Wort und Bild* / C. Marhold - Verlagsbuchhandlung in Halle, 1914. - 84 S.
5. Wedemann W. *Gedanken eines Stubenbruders* / W. Wedemann // *Aus dem Erziehungswerk der Brüdergemeine*. - Unitätsbuchhandlung Gnadau GmbH. - S. 18-26.
6. Uttendörfer O. *Die Erziehungsanstalten der Evangelischen Brüderunität in Deutschland* / O. Uttendörfer. - Archiv der Brüdergemeine Königsfeld. - 722 S.

УДК 257

С.В. ЗОЗУЛЯ

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В ЧЕХІЇ

Анотація. У статті досліджуються основні етапи розвитку релігійних закладів освіти в Чехії, розглядається ідеологія їх діяльності та розвиток змісту освіти, що формувався представниками релігійної педагогіки.

Ключові слова: релігійний заклад освіти, єзуїтська система виховання, протестантські школи, конфесійні школи, братські школи.

Аннотация. В статье исследуются главные этапы развития религиозных учреждений образования в Чехии, рассматривается идеология их деятельности и развития смысла образования, которая формировалась представителями религиозной педагогики.

Ключевые слова: религиозные учреждения образования, иезуитская система воспитания, протестантские школы, братские школы.

Annotation. This article deals with the research of the main stages of the development of religions educational institutions in Check Republic. It studies their ideology and the development of education which was formed by representatives of religions Pedagogics.

Key words: a religious educational institution, Jesuits system of education, Protestants Schools, confessional school, brotherhood's schools.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Розбудова української держави, соціальні, економічні та культурні реформи в суспільстві детермінували пошук нової стратегії розвитку системи освіти, зумовили необхідність вивчення історичного досвіду становлення та розвитку релігійної освіти зарубіжних країн. В останні роки характерними є звернення до християнських моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, невідчужуваних політичній ситуації. Їх включення у сучасну освітньо-виховну систему є реальною альтернативою бездуховності та засобом подолання моральної кризи суспільства. Тому осмислення місця і ролі релігійної освіти у житті чеського народу дає можливість ширше використати її виховний потенціал для формування підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. До проблеми дослідження розвитку релігійних закладів освіти в Чехії зверталось чимало дослідників: Е. Гавелко (Havelky E), Т.Каднер (KadnerT), Ф. Моркес (Morkes F.), Ж.Пасек (Pasek J.), В. Штвєртар (Stvertar V), З. Вінтер (Winter Z), Д. Касперова (Kasperova D), Я. Мрзена (Mrzena J).

Заслужують на увагу праці сучасних чеських дослідників М. Пола (Pol M), З.Веселої (Vesela Z).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Виявити організаційно-педагогічні засади релігійної освіти в релігійних навчальних закладах Чехії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналізуючи історію розвитку церковного шкільництва, перипетії його формування впродовж багатьох століть, можна сміливо стверджувати, що церква належить до найвизначніших носіїв виховання. Не випадково перші проповідники християнства і були першими учителями. Легенда розповідає, що першою християнською школою в Чехії була школа в Будці, в якій, за переказом, і навчався святий Вацлав. Маємо відомості про церковну школу святого Віта яка працювала в Празі, з 1068 року. З 1073 року розпочала працювати школа в Оломовці, що з 1132 згадується як оломовський заклад схоластичного закону. Також працювали школи в Брні (1234р.) і Зноймі(1248р). Відомі школи, які належали бенедиктинському ордену в Райграді (1048р.), в Градині біля Оломовця (1078р.) і в Требищі (1109). Перша світська школа існувала в Празі з 1270 року. Є свідчення про існування єврейських шкіл під час правління короля Отакара II [3, с. 63].

Школи переважно будували біля монастирів, на цвинтарі, які також були розташовані поблизу монастирів. Шкільні будівлі переважно були гордістю міста. Навчання в школі проводив учитель з двома помічниками, які крім своїх обов'язків у школі, були задіяні в різних службах у храмі. Головною метою церковних шкіл було навчити учнів жити за законами християнського віровчення. У таких школах учні розпочинали ранок з молитви і співу. Два рази на день проходили богослужіння, на яких учні змушені були співати і прислуговувати; церковний спів був введений навіть між навчальні предмети. Катехизис не викладався в школах, а викладався священиком на недільній проповіді. Головним предметом всіх шкіл цього періоду була латина. Вона залишалася мовою церкви і всіх навчальних підручників аж до XVI століття. Таким чином школа цього періоду повинна була служити церкві [5, с. 49].

У 1556 році до Чехії прийшли єзуїти, виховна система яких була відомою своїми надбаннями. Спочатку вони влаштувались в Клементі, яке дуже швидко стало їхнім центром. Крім латинської школи єзуїтами були відкриті класи "дитячої" школи, де навчали дітей читати і писати чеською мовою. Характерною рисою єзуїтської виховної системи була її ефективність, яка опиралась на високу моральність учнів, пробуджувала в них честолюбність, зразковий порядок і дисципліну. Варто підкреслити, що зазвичай дисципліна була зразковою не з примусу, не спричинена надмірними покараннями, тому що покарання різкою єзуїти в своїх школах заборонили. Учнів часто залучали до самостійної роботи, переважно у письмовій формі, що уважно підбиралась з огляду на індивідуальність учня. Корисним вважали тренування пам'яті. Єзуїти стверджували, що в їхній школі за три місяці учень може більше навчитися, ніж в домашнього вчителя за два роки. Більшість єзуїтських шкіл були переповнені учнями. Там навчалися не тільки католики, а й представники інших віросповідань, адже навчання було безкоштовним. У 1562 році єзуїти засновують Фердинандову академію в Празі, яка, як і інші празькі вищі навчальні заклади, в 1654 році об'єднується з Карловим університетом. Як наслідок утворюється об'єднання Карло-Фердинандовий університет. До початкової назви Карлів університет повернувся в роки самостійної Чехословацької республіки у 1920 році. Успіхи єзуїтів у Празі зумовили поширення ордену по інших містах. Єзуїтська громада була відкрита в 1566 році в Оломовці, 1578 році - в Брні. Коли в 1572 році оломовське училище отримало привілеї університету, чеською шляхтою були відкриті єзуїтські громади в Крумлові (1588), Хомутові (1592), Градці (1594)[9].

Досить специфічним для розвитку релігійної освіти став період після поразки чехів на Білій горі у 1620 році. У цей час виразно проявились ознаки релігійної нетерпимості, яка змусила покинути країну, разом з іншими, і останнього єпископа Чеських братів Я.А. Каменського. Таким чином з країни зникли і братські школи, діяльність яких продовжувалась в засланні. Сам Каменський, продовжуючи педагогічну роботу за кордоном, довгий час про повернення в Чехію не задумувався, хоча на деяких етапах Тридцятилітньої війни це було можливим. Щоб гідним чином підготуватися до повернення на батьківщину, Каменський розробив (крім інших педагогічних праць) невеликий довідник про відновлення шкіл в Чеському Королівстві, який мав бути виданий як шкільна програма реформ Чеських братів. У довіднику зазначалось, що фінансування для відновлення шкіл повинно було забезпечуватись з використання конфіскованого майна єзуїтів і їхніх монастирів.

Варто зазначити, що у XVII ст. в Чехію проникає закон, згідно з яким жінки отримали можливість здобувати освіту, що позитивно впливає на розвиток релігійних навчальних закладів Чехії. У 1655 році з Бельгії у Прагу приходять перші сестри Ворсилки. Спершу вони розташувались в Старому Місті біля замкових воріт, де розпочали навчати дівчат. Пізніше заснували монастир і школу в Уїзді. У 1672 році після викупу комплексу будинків розпочали будувати монастир і школу у Новому Місті. Їхня система освіти, за якою дівчата навчались в пансіонатах, була зосереджена на оптимізмі, вірі в добро, впевненості і успіхах у роботі. Була повністю вільна від тілесних покарань і певним чином спрямовувала дівчат на рукоділля: для бідних - в якості джерела засобів для існування, для багатих - в якості захисту від нудьги. Дівчата, які присвятили себе Богу в громаді сестер Ворсилок, після закінчення навчання продовжували жити в своїх родинях, вели

зразковий спосіб життя і своїм прикладом та гідними вчинками впливали на моральне життя околиці, де проживали.

Великий внесок у розвиток релігійних закладів освіти в Чехії зробили пієтичні школи. Орден пієтистів був заснований у 1597 році в Римі, і його духовне вчення швидко поширилось по всій Італії, Польщі і австрійських землях. У 1631 році пієтистами заснований пієтичний коледж в Мікулові, в 1633 році - в Стражниці, і в 1634 році - в Липнику. В Чехії перший пієтичний коледж був заснований в Літомислі (1640), в якому 1644 року розпочалось навчання. Другий коледж заснований у Сланах (1658), наступний - в Космонасах (1688). Пізніше в Бенешові (1704) і Рихнові (1714). Пієтисти, засновники релігійних шкіл, поселились у 1752 році в Празі на вулиці Целента, де заснували чотири чеських і два німецьких класи. Зацікавленість їхньою школою дуже швидко зростала. А викупивши в 1758 році два згорілих будинки, пієтисти побудували там коледж переїхали туди у 1766. У 1733 році вони відкрили двохрічне філософське училище в Літомислі, де навчали світських студентів. Відомо, що пієтисти використовували для викладання підручники з латині Каменського і його праці про безперервне навчання. Позитивне ставлення учнів пієтичних навчальних закладів до чеської мови як до рідної отримало повагу місцевої влади. Важливим було те, що виступи студентів пієтичних закладів освіти відбувались майже повністю чеською мовою, в той час як подібні єзуїтські заходи проходились в основному латинською мовою.

Крім пієтистів свої школи в різних містах створювали й інші релігійні організації. У 1656 році розпочали навчання в Грубові капуцини, пізніше - в Фалькнові, Кельні (1667), Градищі (1699). Францисканці мали свої школи в Гайку, Гостинному і Засмуках. Августинці заснували школи в Лнарі, Белі, Рочкові, Чеській Липі, єзуїти були в місті Старий Болеслав, на Святій Горі (1658). Менше засновували школи у своїх церквах хрестоносці. Вищими латинськими школами опікувались домініканці в Брумові, августинці - в Чеській Липі (1627), протестанти - гімназію в Жатці, домініканці - в Пилзні, мінорити - в Пардубіцах. Більшість цих шкіл до початку XVIII століття працювали за єзуїтським зразком [10, с. 54].

Приблизно в середині XVIII століття до Праги прийшли черниці англійського ордену Святої Діви, які у 1747 році створили інститут для навчання шляхетних дівчат.

Досить специфічну роль в історії релігійних навчальних закладів Чехії відіграли братські школи. Як правило навчання в них проводив священник, інколи довіряючи навчання своїм помічникам, дияконам. Спеціального навчального підручника в братських школах не існувало. Навчання проводилось чеською мовою і було організоване в два етапи. Для дітей призначалось "дитяче навчання" (хлопці і дівчата навчались окремо), для старших- "вище, навчання" (тільки для хлопців). Школи утворювались при громадах Чеських братів. Найстарішою була школа в Молодому Болеславі, розвиток якої пов'язаний з заснуванням друкарні у 1550 році. В основі навчання лежав катехізис, а деякі з його видань для практичного використання навіть були доповнені азбукою і арифметикою. Улюбленими серед учнів були збірки моральних правил в приказках. Знаємо, що братські школи почали своїх учнів протягом всього життя бути трудолюбивими, поважати працю, порядок і дисципліну.

Після битви на Білій Горі відновленням керівництвом країни у 1627 році було дозволено тільки католицьку релігію, тому братські школи існували в тих містах, там де члени Чеських братів знаходили притулок.

Важливе значення для розвитку всієї системи освіти має XVIII століття. Цілком впевнено ми можемо стверджувати, що проведені шкільні реформи в цей період відкривають новий етап розвитку релігійної освіти. Терезіанська реформа була відповіддю на питання, яке гостро стояло протягом останніх трьох десятиліть. Однак у сфері освіти ситуація була досить складною. Від вчителя, наприклад, нічого більшого не вимагали, як знання основ віри і зобов'язання ходити до сповіді та причастя. Є документальне підтвердження випадків, коли претенденти на учительську посаду проходили іспит перед всією громадою в церкві, а пізніше - і в домі священика. З'ясовувалося, що вони, зазвичай, ледь вміли читати і писати, часто не знали арифметики. Такими учителями, як правило, були відставні солдати, які мали сильний голос і уміли завойовувати авторитет[3, с. 56]. Таким чином можна стверджувати, що в багатьох школах, де навчали священики, для учнів були більш сприятливі умови для духовного зростання. Для багатьох священиків, які викликали повагу за внесок у славу країни, була в цей час характерна відданість певній релігії. Серед таких священиків ми сміливо можемо назвати принаймні Яна Гуса або Я.А.Каменського. Тому логічно, що церковні школи, якими керували певні релігійні общини, заслуговували особливої уваги. Беззаперечно цьому сприяв ще той факт, що священики відігравали важливу роль в інтелектуальному житті цього часу[2, с. 382].

Враховуючи історичний розвиток, можемо стверджувати, що шкільні реформи кінця XVIII століття, проведені Марією-Терезою і Йосифом II були досить прогресивними. Переконання, що питання про школи і шкільне навчання є важливим чинником, який повинен залежати в першу чергу від керівників держави, і політику, яку започаткувала у сфері освіти Марія-Тереза, після її смерті продовжував син Йосиф II. Реформи в освіті в певній мірі були також розроблені і великими релігійними організаціями (школи створювались і в невеликих храмах, їх число до кінця століття значно зросло). Однак з іншого боку відбувалися події (наприклад, заборона у 1773 році ордену єзуїтів, конфісковане майно якого передали до навчального фонду, з якого фінансували державні середні школи), що зменшували вплив церкви в цій галузі. Заборона ордену єзуїтів, який утримував більшість гімназій, спровокувала таку ситуацію, що в школах виникла проблема недостатку учителів. Оскільки в школах не було кому викладати, для претендентів на викладацькі посади було запроваджено обов'язкові публічні іспити. Був виданий указ перевірити всіх колишніх вчителів, головним чином вчителів єзуїтського ордену, які мали переваги при отриманні викладацької посади. Зусилля держави для зменшення впливу церкви на освіту відображені в так званих генеральних семінарах для підготовки священства в 1783 році. Через сім років у 1790 році вони були відмінені, і керівництво училищами для підготовки священників було повернуто єпископам[8, с. 193].

Із всіх церковних лідерів, які активно брали участь в поширенні реформ в галузі освіти, а також самі активно займалися освітньою діяльністю, особливої уваги заслуговують Ігнатій Фельбігер (1724-1788) і Фердинанд Кіндерман (1744 - 1801). Ігнатій Фельбігер, чернець августинського монастиря в Загайні, був автором першого навчально-методичного підручника для учителів, у якому піднесено стан і значення народних вчителів. Передовсім мало покращитись їх матеріальне становище. Заборонялося деякі види заробітків (зокрема, утримання шинків, бути музикантами на весіллях, танцях і бенкетах). Дозволялося вести тільки пристойні справи. І.Фельбігер вимагав відміни тілесних покарань, під час

навчання, заборонено покарання різкою. Його підручник виданий у 1777 році, був німецько-чеським, що дуже важливо для цього періоду.

Фердинанд Кіндерман навчався в Празькому університеті, був священиком. У 1771 році в Каплиці відкрив у своєму приватному будинку школу. З 1773 року ввів у школі навчання ручній та сільськогосподарській праці. Запровадив основи для економічного розвитку школи, де учні навчались виготовляти і продавати певні товари. У 1775 році призначений головним шкільним інспектором в Чехії, був керівником школи в Празі, де розпочалась систематична підготовка учителів народних шкіл. Передбачав зміну різних видів навчальної діяльності, різноманітність занять, які сприяють розумовому і моральному розвитку учнів. Був переконаний, що трудове навчання повинно сприяти правильному вихованню дітей, їх практичній підготовці до майбутнього життя, а також полегшити життя малозабезпечених сімей. Реформував ряд сільських шкіл в Чехії, вимагав регулярного відвідування дітьми школи. Створював також школи для чеських дітей, де навчали на німецькою мовою. В період 1790 - 1801 років сприяв розвитку системи шкільної освіти в чині Лейтмирицького єпископа [7 с. 64].

Хоча у 1781 році Йосиф II видав Патент толерантності, надавав рівноправ'я євангелістам і католикам, значна кількість навчальних закладів все одно залишилась під контролем католицької церкви. Ця обставина ніяк не впливала на те, що імператор в цьому ж році видав указ про ліквідацію більшості католицьких монастирів, які займались освітньою, науковою або благодійною діяльністю.

Протестантські школи згідно з Патентом отримали шанс відновити свою діяльність. У кінці 1782 року до протестантів приєдналось 90 тисяч послідовників. Вже до 1848 року в силу політичної ситуації всі релігії отримали повне рівноправ'я. Враховуючи те, що протестанти після багатьох років заборони не мали своїх власних богословів, їм часто допомагали проповідники з Угорщини і Словакщини. Поступово протестанти почали будувати молитовні будинки, невеличкі каплички. Велику церкву з школою мала право будувати та церковна громада, яка налічувала не менше ста сімей або п'ятсот прихожан.

Протестантські школи цього періоду можна охарактеризувати, як школи народні, в яких існував поділ на просвітницьку і місіонерську діяльність. Можемо стверджувати, що там пропагували виховання у любові до Бога, підтвердженням чого є схвальні відгуки католицьких єпископів. У 1782 році виходить "Азбука" для учнів протестантських шкіл[1].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Релігійні заклади освіти посідали значне місце серед інших навчальних закладів Чехії. Вони надавали освіту переважній більшості дітей бідних верств населення, долучали їх до християнських цінностей, давали можливість засвоїти грамоту, зрозуміти й вивчити церковні служби, церковні книги, сприяли формуванню духовності, культури народу. Загалом релігійні заклади освіти були ближчі до народу, відповідали потребам його життя, служили задоволенню його вищих релігійних, моральних потреб.

Література

1. Havelky E. *Ceske konfesijni skoly protestantske. / Pedagogicke rozhledy. - Praha, 1908. - S. 801 - 809*
2. Kadner T, Kasperova D. *Dejny pedagogiky. - Groda. - Praha, 2008. - S. 463.*
3. Morkes F. *K historii ceskeho cirkevniho skolstvi. - Pedagogicke museum J.A.Komenskeho. - Praha, 2009. - S. 92.*

4. Pasek J. *Mestanska vzdelanost a kultura v Cechah v XV a XVI století*. - Praha, 1995. - S. 147.
5. Pol M. *Skola V promenah*. - Masarykova univerzita. - Brno, 2007. - S. 284
6. Stvertar V. *Strycne dejny pedagogiky*. - Praha, 1988. - S. 119
7. Stvertar V., Mrzena J. I. *Felbiger a F. Kindermann, reformatory Lidoveho skolstvi*. - SPN. - Praha, 1986. - S. 190
8. Vesela Z. *Vyvoj ceske skoly a ucitelskeho vzdelani*. - Masarykova univerzita. - Brno, 1998. - S. 248
9. Winter Z. *Skola. / Ceska citanka*. - Odeon. - Praha, 1991. - S. 13 - 24
10. Winter Z. *Zivot a uceni na skolach v Cechah 1574 - 1620*. - Praha, 1901. - S. 86.

УДК 141+378.14 (430)

Д. КРАФТ, Л.А. ШЕРЕМЕТ

ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ В ДОБОЛОНСЬКИЙ ПЕРІОД

Анотація. На основі ретроспективного аналізу еволюціонування німецької системи вищої освіти визначається стан вищої школи ФРН до початку Болонського процесу, що дозволяє виявити основні трансформаційні характеристики в цій області, які детально розглядаються в статті.

Ключові слова: німецька система вищої освіти, загальноєвропейські стандарти, університет як науково-дослідницький центр, класична університетська модель, університетська освіта в традиціях В. фон Гумбольдта.

Анотация. На основе ретроспективного анализа эволюционирования немецкой системы высшего образования определяется состояние высшей школы ФРГ до начала Болонского процесса, что позволяет обнаружить основные трансформационные характеристики в этой области, какие подробно рассматриваются в статье.

Ключевые слова: немецкая система высшего образования, общеевропейские стандарты, университет как научно-исследовательский центр, классическая университетская модель, университетское образование в традициях В. фон Гумбольдта.

Annotation. On the basis of retrospective analysis of the evolution of the German system of higher education the state of higher school of German Federal Republic to the beginning of Bologna process is determined to find out basic transformation descriptions in this domain which are considered in the article.

Keywords: German system of higher education, European general standards, university as scientific research centre, classic university model, university education in V. Gumboldt's background.

У основу німецької системи вищої освіти покладена модель В. фон Гумбольдта, формування якої відноситься на початок XIX століття. До цього часу в Німеччині, розділеній на дрібні князівства, функціонує значна кількість університетів, їх відмінність від італійських і французьких учбових закладів полягає в сильній залежності від державної влади (1).

Князі, що фінансують університети, зацікавлені в тому, щоб після закінчення навчання освічені молоді люди поступали їм на службу. Для цього створюються сприятливі умови для здобування освіти і кар'єрного зростання в одному князівстві. Професори і студенти наділяються особливими привілеями - духовною і соціальною свободою.

Не дивлячись на роздрібненість Німеччини, між університетами різних земель є тісний зв'язок завдяки науковій комунікації професорів і книгодрукуванню. Вже в 1700 році в Берліні діють наукове суспільство і Прусска академія. Випускні